KYME'DE URNE OLARAK KULLANILMIŞ DIONYSOS - SILENUS KABARTMALI BRONZ HYDRIA

DIONYSOS-SILENUS ANAGLYPHIC BRONZE HYDRIA USED AS AN URN IN CYME

Makale Bilgisi
Başvuru: 16 Mayıs 2017
Hakem Değerlendirmesi: 14 Haziran 2017
Kabul: 10 Nisan 2018
DOI Numarası: 10.22520/tubaar.2018.22.011

Article Info
Received: May 16, 2017
Peer Review: June 14, 2017
Accepted: April 10, 2018
DOI Number: 10.22520/tubaar.2018.22.011

Özden ÜRKMEZ *

Anahtar Kelimeler: Aiolis, Kyme, Mezar, Urne, Bronz Hydria, Klasik Dönem
Keywords: Aiolis, Cyme, Tomb, Urn, Bronze Hydria, Classical Period

ÖZET

Kyme'nin doğu nekropolislerinden biri olan Samurlu 879'da, 2012 yılında yapılan kurtarma kazıları sonucunda ortaya çıkarılan mezarlardan biri de M.71 olmuştur. Çalışma konusu mezar, taş bloklardan dizayn edilmiş kare bir sanduka içine, bronz bir hydria'nın yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Urne kabı olarak kullanılmış olan hydrianın içinde, yakılmış bireye ait kalıntılara rastlanmıştır. Sanduka içinde, hydrianın yanında bulunan altın diadem, mezar sahibi için yakılmadan önce gerçekleştirilen bir ritüelin göstergesi olmuştur. Urne-Sanduka olarak isimlendirdiğimiz bu mezar tipinin Ege kültür çevresinde MÖ 5 ve 4. yüzyıllarda kullanıldığı anlaşılmaktadır. Klasik Dönem'e ait bu mezar tipinin, dönemin diğer mezar tipleri ile karşılaştırıldığında oldukça lüks olduğu söylenebilinir. İtalya'dan Karadeniz'e çok geniş bir coğrafyaya yayıldığı anlaşılan bronz hydrialar, Anadolu'da çok fazla bulunmamıştır. Kyme Bronz Hydriası, bunlar arasında son bulunan örnektir. Diğer merkezlerden gelen örneklere de bakıldığında, Kyme Bronz Hydriası'nın asıl işlevi olan su kabı olarak değil, hemcinsleri gibi kül kabı (urne) olarak üretildiği anlaşılır. Sandukanın içindeki bronz hydria, özellikle üzerine aplike edilmiş Dionysos-Silenus kabartması ile bir sanat eseri niteliğindedir. Bu figürler üzerinde yapılan stilistik inceleme ve diğer arkeolojik materyallerle yapılan çeşitli karşılaştırmalar, Kyme Bronz Hydriası'nın MÖ 360-350 yıllarına tarihlenmesine olanak vermiştir. Ayrıca, hydria üzerindeki Dionysos-Silenus kabartmasının ikonografik olarak verdiği mesaj, Hellen öteki Dünya inancıyla da uyum içerisindedir. İlk bulunduğunda korozyondan ötürü harap bir görüntüde olan Geç Klasik Dönem'e ait bronz hydria, restorasyon ve konservasyon çalışmaları sonucunda, İzmir Arkeoloji Müzesi vitrininde sergilenmeye başlanmıştır.

* Dr.Öğr.Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kahramanmaraş/TÜRKİYE. E-posta: ozdenurkmez@gmail.com

ABSTRACT

M. 71 was one of the graves revealed in the rescue excavations conducted in 2012 at Samurlu 879, one of the eastern necropoleis of Cyme. This tomb was built by placement of a bronze hydria into a square cist designed with stone blocks. Inside the hydria, which was used as an urn, remains of a burned individual were found. In the stone cist, the golden diadem found next to the hydria was an indicator of the ritual performed before the burning of the dead. It is known that this type of burial called Urn-Cist was used in the Aegean cultural environment during the 5th and 4th centuries BC. It could be argued that this type of grave from the Classical Period was quite luxurious compared to other grave types of the period. The bronze hydrias, which were known to have spread in a large geographical area from Italy to the Black Sea, was not found in large amounts in Anatolia. The Cyme Bronze Hydria is the last one found. The examples found in other centers demonstrated that Cyme Bronze Hydria was not produced as a water container, which is its original function, but as an urn (cinerarium) like those of the same kind. The bronze hydria in the Cist is a work of art with the Dionysus-Silenus embossed on it. As a result of stylistic examination of these figures and various comparisons conducted with other archaeological material, Cyme Bronze Hydria was dated to 360-350 BC. Furthermore, the iconographic message of the Dionysus-Silenus on the on hydria is in harmony with the Hellenic belief of the nether world. The Late Classical Period bronze hydria, which was in ruins due to corrosion when it was first found, is now on exhibit in İzmir Archeology Museum after restoration and conservation work.

Aiolis Bölgesi'nin en önemli kentlerinin başında gelen Kyme'de, yılladır sürdürülen kurtarma kazılarından biri de 2012 yılında gerçekleştirilen Samurlu 879 Kazısı olmuştur[1] (Res. 1). Kyme'nin doğu nekropolislerinden biri olan Samurlu 879'da yapılan kazılar sonucunda, çeşitli tipte 88 adet mezar ortaya çıkartılmıştır. En erken olarak MÖ 4. yüzyılın ortalarından itibaren gömülerin yapılmaya başlandığı ve asıl olarak Hellenistik Dönem boyunca kullanılan nekropolisin en önemli mezarı, M.71'dir[2] (Res. 2). Onun bu kadar özel olmasının sebebi, şu ana kadar Kyme nekropolislerinde açılan binlerce mezar arasında tip olarak tek mezar olması, Samurlu 879 Nekropolisi'nin en erken mezarı olması ve aslında komplike bir mezar olan M.71'de urne kabı olarak kullanılan bronz hydrianın sanatsal çekiciliğidir. Çalışmanın amacı, üzerinde Dionysos ve Silenus kabartması olan bronz hydriayı stilistik açıdan incelemekle beraber, ait olduğu mezarın kremasyon ve urne mezar geleneği içindeki yerini de saptamaktır.

Resim 1: Günümüz İzmir Aliağa sınırları içinde yer alan Kyme›nin doğu nekropolislerinden Samurlu 879'un konumu / *The position of Samurlu 879 from the eastern necropoleis of Kyme located in today's İzmir Aliağa borders.*

URNE-SANDUKA MEZAR: M.71

M.71, nekropoliste kremasyon uygulamasının görüldüğü iki mezardan biridir[3]. Mezar, 90 x 90 cm genişliğinde ve en az yarım metre derinliğinde bir gömü çukurunun dört adet kalın kireç taşı blokla çevrelenmesi, kremasyona uğramış bireyin kül ve kemiklerinin konulduğu bronz hydria urnesinin bu sanduka içine dikine yerleştirilmesi, sandukanın üzerinin iki adet dikdörtgen kireçtaşı blok ile kapatılması, bu kapakların kurşun kenetlerle birbirine kilitlenmesi ve en sonunda çukurun toprakla doldurulması ile oluşturulmuştur (Res. 3-4). Sanduka içine bronz hydria ile birlikte konulan tek mezar hediyesi altın bir diademdir. Urne sandukalarının benzerliği ve mezarların oluşturulma biçimi açısından, Kuzey Yunanistan'daki iki merkez Kyme ile yakınlık gösterir. Bunlardan Bulgaristan'ın Nessebar kentinde bulunan Mesembria Nekropolisi'nde 2010 yılında ortaya çıkarılan ve MÖ 4. yüzyıla tarihlenen bronz hydria urnesinin içine yerleştirildiği sanduka, M.71 ile aynıdır[4]. Bunun gibi, Ainos'ta 2011 yılanda bulunan ve Başaran tarafından MÖ 5. yüzyıla tarihlenen bronz hydria urnesinin sandukası da benzer biçimde oluşturulmuştur[5]. M.71, özellikle dış sandukasının oluşturulma biçimi açısından, Ephesos'ta MÖ 5. yüzyılın son çeyreğine tarihlenmiş başka bir urne-sanduka mezarla da benzeşmektedir. İçine urne kabı olarak pişmiş toprak pelikenin konulduğu mezar sandukasının farkı, taş plakalardan değil düz kiremitlerden (stroter) bir kutu gibi örülmüş olmasıdır. Üzeri ise urne yerleştirildikten sonra yine düz bir taş plaka ile kapatılmıştır[6]. Bu kısıtlı örnekler ışığında, urne-sanduka mezar tiplerinin MÖ 5 ve 4. yüzyıllara ait bir ölü gömme geleneği olduğunu söylemek yanlış olmaz. Nitekim daha önce ve sonrasına ait bu tip mezarlara ait izler henüz yoktur.

M.71: RITÜEL VE GELENEK

Ephesos mezarının kalıntıları üzerinde yapılan antropolojik incelemeler, mezar sahibinin 30 yaşını geçmemiş bir kadın olması gerektiğini ortaya koymuştur. Mezar içinde tespit edilen az miktarda eriyik altın kalıntısı

[1] Kyme'de İtalyan ekibinin uzun yıllardan beri 1. derece sit alanında yaptığı kazılar dışında, İzmir Müze Müdürlüğü tarafından 1980 yılından günümüze kadar, çoğu nekropolis 3. derece sit alanlarındaki kurtarma kazıları için bk. Uçankuş 1980: 139-149; Ünlü/Özsaygı 2007: 13-24; İren 2008a: 613-638; Çırak/Kaya 2011: 217-232; Korkmaz/Gürman 2012: 71-96: Konak-Tarakçı/Selçuk 2012: 185-198. İzmir Müzesi›nin 2012 yılında Kyme›nin doğu nekropolislerinde yaptığı kurtarma kazılarının kısa raporları için bk. Atıcı/Karakaş 2013: 185-198.

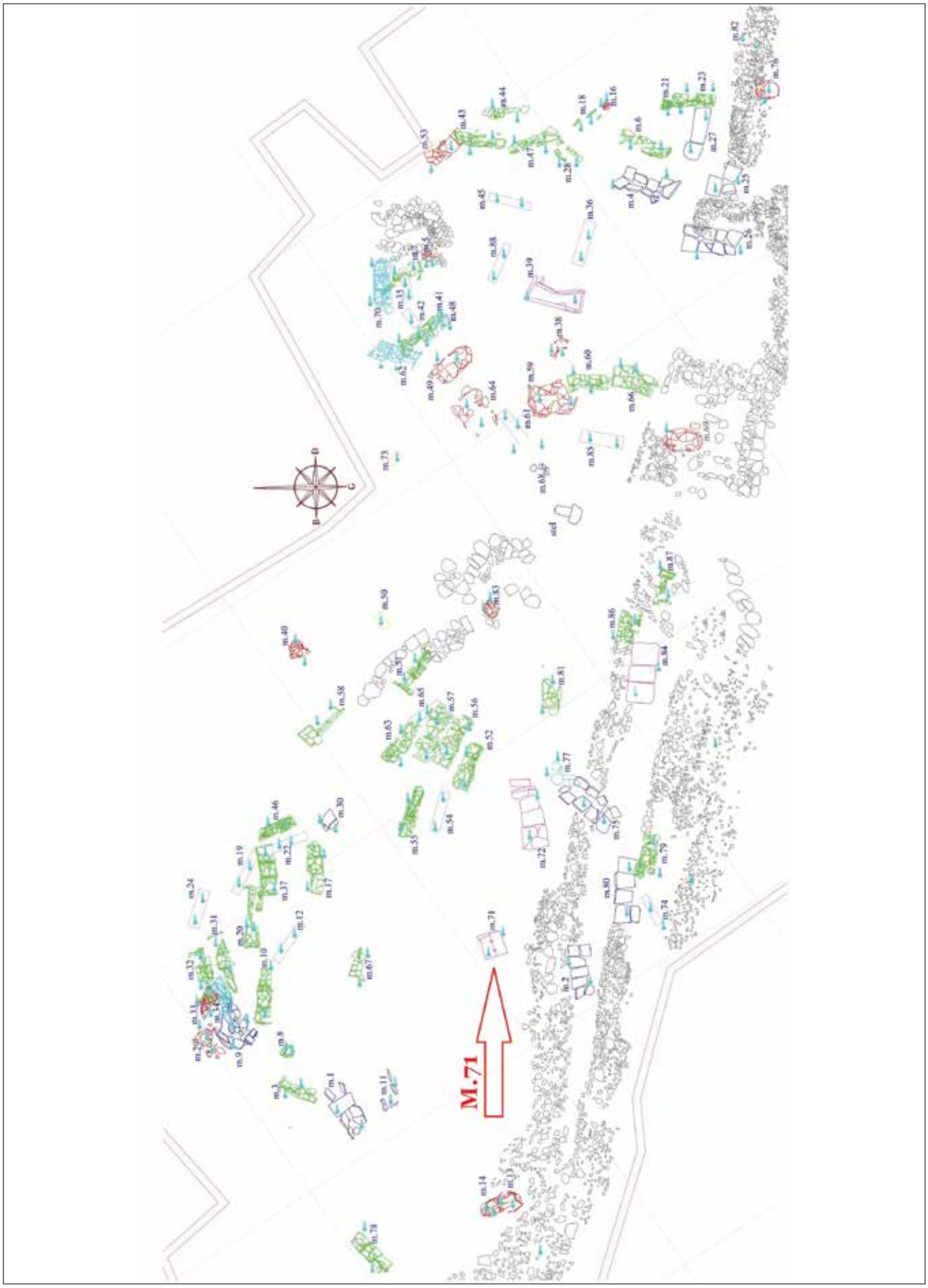
[2] Samurlu 879 Nekropolisi 2016 yılında yayınlanmış olup, söz konusu M.71 ve bronz hydria hakkında çok kısa bir değerlendirme yapılmıştır. bkz. Ürkmez 2016: 158-161, Fig. 2, dn. 6.

[3] Diğer örnek ise, bireyin nekropolis dışında yakıldıktan sonra, arta kalan kül ve kemiklerinin hediyeleri ile birlikte açılan gömü çukuruna doldurulduğu MÖ 2. yüzyılın ortalarına tarihlenen M.73'tür. Bk. Ürkmez 2016: 161, Fig.3.

[4] Atıcı/Karakaş 2013: 237; http://www.novinite.com/articles/119986/Bulgarian+Archaeologists+Unearth+Ancient+Artifact+in+Nessebar

[5] Başaran/Kurap 2013: 376, Res.11; http://www.ttk.gov.tr/templates/resimler/File/Kazilar/2012/15-Enez.pdf

[6] Evren/İçten 1998a: 91; Evren/İçten 1998b: 47-48, Res.17.

Resim 2: Samurlu 879 Nekropolisi'nin Çizimi ve Urne-Sanduka M.71'in Nekropolis İçindeki Yeri. (Çizim: Seray Akın-Ürkmez) / *Drawing of the Samurlu 879 Necropolis and the Place of the Urn-Cist M.71 in the necropolis. (Drawing: Seray Akın-Ürkmez)*

Resim 3a: M.71 Sandukası: Kapalı Hali / *Cist M.71: Off State.*

Resim 3b: M.71 Sandukası: İzmir Arkeoloji Müzesi Bahçesinde Tekrar Birleştirilmesi / *Cist M.71: Re-Unification at the Garden of İzmir Archaeology Museum.*

Resim 4: M.71 Sandukası: Açık Hali ve İçinde Urne Kabı Olarak Kullanılmış Bronz Hydria / *Cist M.71: Open State and the Bronze Hydria Used as the Urn in it.*

da, bireyle birlikte yakılmış bir ziynet eşyasının varlığını düşündürtmüştür. Bu bakımdan, Kyme M.71 mezarında bulunan altın diadem, Ephesos mezarındaki altın kalıntılarına da açıklık getirebilir. İnce bir işçiliğe sahip bitkisel bezemeli altın diademin uç kısımlarında, başa tutturmak için ip delikleri açılmıştır (Res. 5). Bu hediye aynı zamanda, kremasyon ve gömüden önce cenazenin prothesis aşamasındaki bir ritüelin de göstergesidir. Bu ritüel sırasında, ölü inhumasyon tarzda gömülecekmiş gibi hazırlanmış ve bu hazırlık aşamasında altın diademle taçlandırılmış olabilir. Diadem yakılma esnasından önce çıkartılmış, gömü esnasında ise tekrar mezar sahibine hediye olarak iade edilmiş olmalıdır.

Ölen bireylerin yakılması ya da yakıldıktan sonra onlardan geriye kalanların gömülmesi anlamına gelen kremasyon'un Anadolu'daki ilk izlerine, bu günkü Gaziantep sınırları içinde yer alan İslahiye Ovası'nda MÖ 2400-2300 yıllarında rastlanmaktadır. Bu gelenek Anadolu'da MÖ 2. binyılda yayılmaya başlamış ve extramural nekropolislerde inhumasyon gömülerle birlikte kullanılmaya devam etmiştir[7]. Eski çağlardaki kremasyon geleneği ile ilgili temel olarak iki farklı görüş vardır. Bunlardan ilkine göre, kremasyon bulaşıcı hastalıkların önlenmesi amacıyla gerçekleştirilmektedir[8]. Diğer görüş ise, ateşin vücudun bir an önce yok edilmesindeki en kuvvetli araç olduğu ve bu yolla ölen bireylere ait ruhların en kısa zamanda öteki dünyaya geçebildiği inancını temel almaktadır[9]. Eski Çağ toplumlarındaki birçok kültürün nekropolislerinde görülen urne ve ostothek gibi özel mezar kapları, bu geleneğin sadece hijyenik kaygılarla açıklanamayacağı ve toplumların öteki dünya inançları ile mutlaka sıkı bir bağlantısı olması gerektiğini ortaya koymaktadır. M.71 ve ona ait bronz hydria urnesine de bu açıdan bakılması gerekir.

İçine öldükten sonra yakılmış bireylerden arta kalanların konulduğu kaplar olan urneler, içlerine inhumasyon tarzda yakılmadan bebek ve çocuk cesetlerinin konulduğu çömlek mezarlardan farklıdır. Örneğin, Troia VI yerleşmesine ait Orta Tunç Çağı'nın extramural nekropolisinde, urne ve çömlek mezarlar beraber görülmektedir[10]. Troia yakınlarındaki

[7] Seeher 1993: 9-15.

[8] Buluç 1993: 83-95.

[9] Musgrave 1990: 271-307.

[10] Nekropoliste bulunan on dokuz mezardan on üçü urne, altısı çömlek mezardır. Urne kabı olarak kullanılan formlar, kraterler başta olmak üzere, pithoslar, iki üç kulplu amphora benzeri kaplar ve üzengi kulplu kaplardır. Yapılan antropolojik incelemelerde, urnelere erişkin erkek ve kadınlarla birlikte çocuklara ait yanmış kemiklerin de konulduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, birden fazla bireyin konulduğu urne kaplarıyla da karşılaşılmıştır. Örneğin bunlardan bazılarında, yanmış bireylere ait kalıntılarla birlikte bebeklere ait yanmamış kemikler de bulunmuştur. Bu durum, Troia VI

Resim 5: Sanduka İçinden Gelen Altın Diadem / *The Golden Diadem From The Cist.*

Beşiktepe Nekropolisi, kremasyon geleneğinin Geç Tunç Çağı'nda da devam ettiğini göstermektedir. Nekropoliste yanmış bireylere ait kemikler ya direkt olarak toprağa gömülmüşler ya da urne kabı olarak kullanılmış pithoslara yerleştirilmişlerdir[11]. Bu urnelerden birinde yanmış bireye ait kemiklerle birlikte erimiş metal parçalarının ve kısa bronz bir kılıcın ele geçmesi, kremasyonun sadece bir yakma işlemi olmadığına, aynı zamanda bir ritüel niteliği taşıdığına da işaret etmektedir. Troia dışında, Geç Tunç Çağı'nda urne mezar geleneğinin görüldüğü bir başka merkez de Panaztepe'dir[12]. Panaztepe, geleneğin Aiolis'teki ilk izlerini taşıması bakımından önemlidir. Bölgenin daha sonra en büyük kenti konumuna gelecek Kyme'de Protogeometrik Dönem'de urne kapları olarak kraterlerin kullanılmaya başlandığı görülür[13]. Bu dönemden itibaren kremasyon uygulaması ile beraber urne kullanımının da artık Batı Anadolu'nun diğer merkezlerine yayılmaya başladığı anlaşılmaktadır. Örneğin, Pitane'de bulunmuş olan boyundan kulplu bir amphoranın, Attika'daki benzerlerinin Protogeometrik Dönem'de erkekler için kullanılan urne kapları olduğuna değinilmiştir[14]. Özellikle Samos, Protogeometrik Dönem'den itibaren Batı Anadolu'da bu geleneğin en güçlü biçimde uygulandığı merkezlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır[15]. Melia, Ionia'da geleneğin uygulandığı önemli başka bir merkezdir[16].

Geometrik Dönem sonuna kadar tüm Batı Anadolu'da genel olarak kremasyon geleneği güçlü bir biçimde görülürken, kremasyonun bir alt uygulaması olan urne geleneğinin sınırlı bir biçimde görüldüğü söylenebilir. Fakat, Arkaik Dönem'de bu geleneğin tüm Batı Anadolu'ya güçlü bir biçimde yerleştiği anlaşılmaktadır.

Assos[17], Antandros[18], Pitane[19], Phokaia[20] ve Khios[21] nekropolislerinde bu dönemde kullanılan urne kapları: amphora, hydria, khytra, dinos, oinochoe ve diğer yonca ağızlı testilerdir. Batı Anadolu'nun Klasik Dönem nekropolislerine bakıldığında, urne geleneğinin daha önceki dönemlere nazaran azaldığı, fakat urne olarak kullanılan kapların daha özel formlara dönüştüğü

Kültürü'nün ölü gömme geleneklerinde bebek yakmanın olmadığını da göstermiştir. Bk. Blegen/Caskey/Rawson 1953: 371, 376; Akyurt 1998: 9-10.

[11] Akyurt 1998: 17-18.

[12] Erkanal 1987: 256.

[13] İren 2008b: 31, Fig. 2.3, no:1, Fig. 2.5, no:1. Tenedos, Geometrik Dönem'in sonlarında urne geleneğinin Anadolu'nun kuzey batısında çeşitlendiğini gösteren bir merkez olması açısından önemlidir. Yerleşimin nekropolisinde sınırlı sayıda kullanılan urne kapları olarak karşımıza, pithos, dinos, krater ve amphora çıkmaktadır. Bk. Özkan 1993: 213, 216; Arslan/Sevinç 2003, 228, Abb. 6-12.

[14] İren 2008b: 32, Fig. 2.3, no:6, Fig. 2.5, no:4.

[15] Urne geleneği söz konusu olduğunda, Geometrik Dönem için özellikle Samos ön plana çıkmaktadır. Bu dönemde kremasyon geleneğinin Samos'ta oldukça baskın olduğu, hatta yetişkin bireyler için inhumasyonun önüne geçtiği görülür. Adada bireylerin ilk önce ocaklarda (krematoryum) giydirilmiş bir biçimde yakıldığı, bu yakılma esnasında yeme içme ile ilgili ritüeller gerçekleştirildiği, sonrasında ise küllerin urne kaplarına yerleştirilerek gömüldüğü tespit edilmiştir. Bk. Viglaki/Sofianou 2004: 191, Res. 4-5. Hatta Geometrik Samos'ta, bu geleneğin güçlülüğü, kül kabı olarak kullanılan ve en erken örneklerden olan ostothek mezarlarda da kendini göstermektedir. Bk. Viglaki/Sofianou 2004: 193, Res. 11-12.

[16] Melia'da (Kuşadası/Dilek Yarımadası) bu dönemde kaya oyuklarına yerleştirilmiş pithoslara kremasyona uğrayan bireylerin kalıntılarının konduğu söylenmektedir. Ayrıca, urne olarak kullanıldığı söylenen bu pithosların çok benzerlerinin Karia'daki Asırlık'ta da bulunduğu belirtilmektedir. Bk. Kleiner/Hommel/Müller-Wiener 1967: 164.

[17] Assos Nekropolisi'nde, bu dönemde kremasyon uygulamasının yoğun bir biçimde yapıldığı anlaşılmaktadır. Buna göre, merkezi bir yerde yakılan bireylere ait kalıntıların ya doğrudan toprakta açılan çukurlara gömüldüğü, ya da urne kaplarına konulduktan sonra gömüldüğü anlaşılmıştır. Nekropolis'te tespit edilen urne kaplarının büyük bir kısmı amphoralardır. Bunların yanında daha az sayıdaki hydria, khytra ve yonca ağızlı testilere de rastlanmıştır. Bk. Gebauer 1992: 68-69; Utili 1999: 114; Arslan 2008: 51, 54, Res. 9. Ayrıca, bu urnelerden bazılarının oldukça küçük oluşu ve içlerindeki az miktardaki yanmış kemik, kremasyon sonrasında bireylere ait tüm küllerin toplanmadığı, arta kalanlardan bir kısmının sembolik olarak bu küçük kapların içlerine yerleştirildiği yorumuna sebep olmuştur. Bk. Utili 1999: 114. Assos'ta ele geçen çok sayıdaki urne mezarın önemi, bu mezarların yerlerini göstermek için üstlerine dikilen mezar stelleri ile de pekişmektedir. Bazıları antropomorfik olan bu basit steller, andezitten yontulmuştur. Bk. Stupperich 1996: 54, Abb. 7; 1996b, Taf. 12, no.5.

[18] Antandros Nekropolisi'nde Arkaik Dönem'a ait MÖ 7 ve 6. yüzyıl tabakalarında çok sayıda urne mezar ortaya çıkartılmıştır. Bunların çoğu amphora olmakla birlikte, dinos, khytra ve oinochoe gibi formlar da urne kabı olarak kullanılmıştır. Bk. Yağız 2012: 123-125, Res. 81-82.

[19] Pitane'nin Arkaik Dönem nekropolisinde özellikle pitosların urne kabı olarak kullanıldığı görülmektedir. Yapılan çalışmalarda, ölülerin nekropolis içinde yakıldığı ve sonrasında küllerinin bu pitoslar içine konularak gömüldüğü tespit edilmiştir. Çoğunlukla ağız kısımlarının bir taşla kapatıldığı pitosların bazılarının üzerinde, minik tümülüsleri andıran toprak yığınlarının olduğu gözlemlenmiştir. Bu küçük tepeciklerin üzerinde, zamanında heykel ya da stel olması gerektiğine de değinilmiştir. Bk. Akurgal 1960a: 5, Şek. 1-2; Akurgal 1960b: 713; Akurgal 1967: 42; Mellink 1961: 51. Nekropoliste görülen bir diğer urne çeşidi ise amphoradır. Bu amphoralar arasında özellikle oriantalizan tarzda olanlarının benzer örneklerine Kyme'de de rastlanmıştır. Bk. İren 2008a: 614-618, Fig. 3-5.

[20] Phokaia'da bu dönemde az sayıda kullanılmış urneler, günlük kullanım kapları ve amhoralardan oluşmaktadır. Bk. Özyiğit 2003: 337.

[21] Khios'ta önemli sayıda urne olarak kullanılmış pithos ve pithoi-damphora, bu geleneğin adada MÖ 6. yüzyılın başından itibaren oturduğunu göstermiştir. Bk. Cook 1953: 24; Lemos 1997: 78, 80, Fig.7-9.

görülebilmektedir. Aslında bu noktada, Klasik Dönem mezarlarının Arkaik ve Hellenistik dönemlere nazaran daha az sayıda olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Bu durum, Pers işgali ile bağlantılı olarak dönemin siyasi yapısı ile ilgili bir nüfus azalmasıyla açıklanabilir. Bu dönemde genel olarak kremasyon geleneğinden de bir kopuş söz konusudur. Batı Anadolu'da bir önceki döneme göre urne geleneğini kaybetmeden devam ettirmiş tek yer olarak karşımıza Antandros çıkmaktadır. Kentin nekropolisinde ele geçen urne kapları, pimiş topraktan yapılmış pelike ve amphoralar ile birlikte bronzdan yapılmış bir kazan ve hydriadır[22]. Klasik Dönem'de Assos'ta[23] urne mezar geleneği tek bir amphora ile temsil edilirken, Ephesos'ta yine bu döneme ait tek bir urne olmasına karşın, kullanılan pelikenin kare şeklinde özenle yapılmış bir sandukanın içinde yer alması, artık bu geleneğin sıradan olmaktan çıkıp Klasik Dönem'de özelleştiğinin bir göstergesi olmalıdır[24]. Teos'ta da bu döneme ait yine tek bir urne örneği olmasına karşın, kap dönemin sanat eserleri içine sokulabilecek bronz bir hydriadır[25].

Aiolis bölgesinin başkenti konumunda olan Kyme'nin en erken mezar buluntuları Protogeometrik Dönem'e tarihlidir. Birçok yerleşimin tersine, buradaki ölü gömme geleneğinin en erken safhasında karşımıza inhumasyon değil kremasyon çıkmaktadır. Hatta kremasyon kendini urne mezar geleneğiyle gösterir. Mezar hakkında kısıtlı bilgiler olması ile birlikte, urne olarak kullanılan kap Protogeometrik Dönem'e ait gri bir kraterdir. İren'in tespitlerine göre bu krater tipi, Güney Aiolis'te Tunç Çağı'nın sonundan Erken Demir Çağı'na kadar devam eden bir formdur. Ayrıca buna benzer tek renkli gri kapların bu dönemde urne olarak kullanıldığını söyler[26]. Kyme'nin Aytemiz Fabrikası Nekropolisi'nde urne geleneğinin Arkaik Dönem'de artarak devam ettiği görülebilmektedir. Yanık tabakalardan yola çıkarak nekropolis içinde gerçekleştirildiği anlaşılan kremasyon işleminden sonra, küller ve kemikler urne kaplarına konulmuş, kaplar açılan sığ çukurların içine etraflarındaki destek taşları ile birlikte dikine yerleştirilmiştir. Sonrasında ise bu çukurların üzerinin küçük tepecikler oluşturacak biçimde toprakla örtüldüğü söylenmiştir. Urne kapları olarak kullanılan amphoraların bir kısmı oriantalizan tarzda bezenmiştir. Diğerlerinin ise gri ve yerel üretim örnekler olduğu söylenmiştir. Urne kabı olarak kullanılan bu amphoraların MÖ 7 ve 6. yüzyıllarda kullanıldığına değinilir. İren, ayrıca tüm bu urne kaplarından yola çıkarak Kyme'de kremasyon geleneğinin Protogeometrik Dönem'den başlayıp MÖ 6. yüzyılın sonuna kadar devam ettiğini söylemektedir[27]. Kyme'nin İDÇ Liman Nekropolisi Arkaik Dönem'de urne geleneğinin kentteki önemini gösteren başka bir alandır. Nekropoliste urne olarak amphoralar ve stamnoslar kullanılmıştır. Bunlardan özellikle amphoralar, oriantalizan tarzda bezemeli olup, Aytemiz Nekropolisi'ndeki örneklerle benzerlik göstermektedir. Ayrıca tüm urnelerin ağızları taş plakalarla kapatılmış olup, benzer bir biçimde açılan çukurlara dikine yerleştirilmişlerdir[28]. Klasik Dönem'e gelindiğinde ve Kyme'nin tüm nekropolislerine bakıldığında, urne geleneğinin yok olduğu gibi bir izlenim gözlenir. Fakat Samurlu 879 Nekropolisi'nde ortaya çıkarılan urne olarak kullanılmış bronz hydria dikkate alındığında, bu geleneğin gittikçe azalmasına karşın, diğer merkezlerde de olduğu gibi özelleştiği ve lüksleştiği bellidir.

HYDRIA: İŞLEV VE MEZAR

Su kabı anlamına gelen hydria "HYΔPIA" , Yunanca'daki su "HYΔOP" kelimesinden türetilmiştir. Genellikle büyük boyutlu olan (40-50cm.) bu ovoid gövdeli kaplar, ikisi yatay biri dikey olmak üzere üç kulpludur[29]. Grit-Minos'un Protopalatial Dönemi'nde ilk prototipleri görülen kap tipinin formsal olarak oturmuş pişmiş toprak en erken örnekleri Orchomenos'taki bir mezarda bulunmuş olup Erken Hellas III (2200-2000) Dönemi'ne aittir[30]. Batı Anadolu'da hydria formlarının mezar olarak kullanıldığı en erken merkezlerin başında Klazomenai gelmektedir. Kentin çeşitli nekropolislerinde görülen bu mezarlar Protogeometrik Dönem kaplarıdır[31]. Assos, hydria urnelerin ilk defa MÖ 7. yüzyıldan itibaren görüldüğü merkezlerden biridir[32]. Antandros Nekropolisi'nde ise Arkaik Dönem'de kullanılan hydraların hiç birisi urne olmayıp, tümü bebek ve çocuk

[22] Yalman 1993: 456-461, Res. 18, 21-22; Yağız: 284-287, Res. 205-206. Özellikle bu urne kaplarının içinde yer alan kırmızı figürlü pelike ve çok özenli bir işçiliğe sahip bronz hydria, Klasik Dönem'de sayısal olarak bu geleneğin azalmasına karşın, lüksleştiğinin bir işaretleridir.

[23] Buruldağ 2009: 78, Lev.54, Res. 1-2.

[24] Evren/İçten 1998a: 91, Res. 17.

[25] Çırak/Kaya 2007: 3, Res.8-9.

[26] İren 2008b: 31, Fig. 2.3, no.1; Fig. 2.5, no.2.

[27] İren 2008a: 614-617, 623, Fig. 41-43; Küçükgüney/Altun 2009: 58, Res. 4A-e, 4A-g.

[28] Küçükgüney/Altun 2009: Res. 4Ad-g. Kyme'nin söz konusu nekropolisleri dışında, İzmir Arkeoloji Müzesi tarafından gerçekleştirilen Ege Gübre, Batıçim ve Habaş gibi nekropolis kazılarından da Arkaik Dönem'e ait yayınlanmamış birçok urnenin varlığı bilinmektedir.

[29] Sowder 2009: 1.

[30] Higgins 1997: 68, Fig. 72.

[31] Bunlardan HBT sektöründe tespit edilen on bir çömlek mezardan yalnızca biri hydriadır. Diğer çömleklerde de olduğu gibi, hydria mezara da bir bebek gömüsü yapılmış. Bk. Ersoy/Cevizoğlu/Güngör/Hasdağlı/Ulusoy 2009: 237-238, Res.6. Klazomenai'e bağlı Limantepe'de bir çökme sırasında kırılarak ortaya çıkan ve mezar olarak kabul edilen 50cm boyundaki hydrianın, bir bebek için kullanılan çömlek mezar mı, yoksa kremasyon küllerinin konulduğu bir urne kabı mı olduğu belli değildir. Bk. Erkanal 2000: 253, Res.2; Aytaçlar 2004: Fig. 6.1.

[32] Gebauer 1992: 68-69, Taf.17; Arslan 2008: 54, Res.9.

mezarı olarak kullanılmışlardır[33]. Klasik Dönem'de pişmiş toprak hydria urnelerinde bir azalma görülse de, örneğin Ainos'ta bulunan ve üzerindeki kırmızı figürlü sahnelerle karşımıza lüks urne kapları olarak çıkan iki adet hydria, bu geleneğin devam ettiğini göstermektedir[34]. Bununla beraber Miletos'ta Erken Hellenistik Dönem'de urne olarak kullanılan Hadra hydriaları Anadolu'da hydria urne geleneğinin son temsilcileri olarak karşımıza çıkmaktadır[35].

Anadolu'da Klasik Dönem'de pişmiş topraktan yapılmış hydria mezar ya da hydria urne geleneği ortadan kalkmış gibiyken, birden bire yerlerini bronz hydria urnelerine bırakmış görünmektedirler. Bu yeni tip mezarların daha erken dönemlerdeki pişmiş toprak benzerlerinden farkı, sanat eseri niteliğinde oldukça lüks mezar kapları olması ve nekropolislerde sadece yetişkinler için urne kapları olarak kullanılmalarıdır. Batı Anadolu'da 90'lı yılların başında, Antandros müze kurtarma kazılarında ortaya çıkarılan bronz hydria urnesi, bir lahtin içinde ele geçmiştir[36]. Bunun dışında aynı dönemde ortaya çıkartılan bronz bir kazan, bronz urne geleneğinin yalnızca hydria formlarına özgü olmadığını gösterir[37]. Antandros'takine benzer bir biçimde, Atina'nın Kerameikos Nekropolisi'nde, lahit içinde bulunan bronz urne kazan MÖ 5. yüzyıla tarihlenmektedir. Hatta bronz kazan içindeki ipek kumaşa sarılmış kül ve kemik kalıntılarının, ünlü Atinalı komutan Alkibiades'e ait olabileceği bile düşünülmüştür[38]. Bir Trak yerleşimi olarak kabul edilen Ainos, bronz hydria urnelerinin görüldüğü en önemli merkezlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ainos nekropolisinde 2011 yılında bulunmuş olan son örnekle birlikte, buradaki bronz hydria urne mezarlarının sayısı beş olmuştur. Mezarların çoğu için ortak ve önemli olan bir özellik, urne kabı olarak kullanılan bronz hydrialarının, yuvarlak biçimde oyulan ve sonrasında kurşun kenetlerle tutturulan iki blok taşın ortasındaki yuvalara oturtturulmuş olmasıdır[39]. Başaran, Terazi Nekropolisi'nde bulunan bu son hydrianın, Ainos'un diğer nekropolisi olan Çakıllık'ta bulunan bir başka benzer hydria gibi MÖ 5. yüzyıla ait olduğundan bahseder[40]. Bununla birlikte, Çakıllık Nekropolisi'nde bulanan ve Edirne Müzesi'nde 2878 envanter numarası ile sergilenen Bronz hydrianın Geç Klasik, Erken Hellenistik Dönem'e ait olduğu da söylenmiştir[41]. Teos, Batı Anadolu'da Antandros ve Ainos'tan sonra bu tip bronz hydrialarının görüldüğü başka bir merkezdir. Teos yakınlarındaki Sığacık'ta, 2005 yılında birbirine paralel iki duvar arasına yerleştirilmiş olarak bulunan bronz hydrianın içinde yanmış kemiklerin bulunması, onun urne kabı olarak kullanıldığını göstermiştir[42]. Örneğin Apollonia'da (Bursa) bulunmuş ve MÖ 4. yüzyılın sonuna tarihlenmiş Eros-Psyche kabartmalı başka bir bronz hydria, bu kapların sadece Ege kıyılarına değil daha iç bölgelere de yayıldığını gösterir[43]. Batı Anadolu'da aynı amaçla urne olarak kullanılmış ve en son olarak bulunmuş örnek ise Kyme Hydriası'dır[44].

KYME BRONZ HYDRIASI: TANIM VE TEKNİK

Samurlu 879 Nekropolisi mezarlarından biri olan M.71 (taş sanduka) açıldığında, karşılaşılan manzara ayakta insitu olarak duran bronz bir hydriaydı. Bu insitu durumla birlikte, hydriaya sonradan aplike edilen kulplar, rozetler ve Dionysos-Silenus kabartmasının zamanla gövde üzerinden kurtularak sandukanın zeminine düştüğü anlaşılmaktadır (Resim 6-7). Bronz kap İzmir Müzesi'nde geçirdiği restorasyon sonrasında,

[33] Açılan çukurlara etrafları taşlarla desteklenerek yerleştirilen hydraların ağız kısımları yassı taşlarla kapatılmıştır. Ayrıca nekropoliste bulunan on hydrianın gömüleri üzerinde yapılan antropolojik çalışmalar, gömülen bebeklerin en büyüğünün 6 aylık olduğunu göstermiştir. Bk. Yağız: 130, Res.88.

[34] Başaran/Kurap 2013: 376, Res.13.

[35] Buna paraler olarak zaten Miletos'ta genel olarak kremasyon geleneğinin MÖ 3. yüzyılın ortalarında tamamen yok olduğu ve yeniden bir gelenek olarak ortaya çıkışının MÖ 1. yüzyılda Roma Çağı ile birlikte olduğu belirtilmiştir. Bk. Forbeck 2005: 57, Abb. 4.

[36] Yalman 1993: 461, Şek.10-11.

[37] Yalman 1993: 451, Res.21-22.

[38] Knigge 1991: 109-110, Fig. 105-106.

[39] Başaran 2005: 121, Res.9; Başaran 2006: 411-412, Res.6; Başaran/Kurap 2013: 376, Res.11.

[40] Başaran'ın bu yorumları için bk. http://www.ttk.gov.tr/templates/resimler/File/Kazilar/2012/15-Enez.pdf ; http://www.obarsiv.com/pdf/saitbasaran.pdf. Söz konusu bu Ainos hydrialarının hiç birisinin yayını henüz yapılmamıştır.

[41] Yıldırım/Karakaş 2006: 15.

[42] Çırak/Kaya 2007: 3, Res.9. Bu dönemde urne kabı olarak kullanılan ve bronzdan yapılan yegane formlar hydrialar değildir. Bu formun dışında urne kabı olarak bronz amphoraların da kullanıldığı görülmektedir. MÖ 4. yüzyıla tarihlenmiş Parion örneği için bk. Kasapoğlu 2012:165-170, Res.214-215.

[43] Devambez 1937: 57, Lev. 15-18. istanbul Arkeoloji Müzesi 5310.

[44] Bronz hydriaların Arkaik Dönem'den Hellenistik Dönem içlerine kadar kullanılan örnekleri İtalya'dan Karadeniz kıyılarına kadar çok geniş bir coğrafyada görülür. Fakat bunların ana buluntu merkezlerinin Kıta Yunanistan olduğu anlaşılmaktadır. Anadolu kıyılarında ise Klasik Dönem'de görülmeye başlanmış ve Geç Klasik Dönem'de yaygınlaşmışlardır. Bk. Sowder 2009: Appendix 1A-1.21. Bu hydriaların sayısını, buluntuların bir çoğunun kulp gibi uzuvlardan ibaret olması nedeniyle tam olarak söylemek mümkün değildir. Fakat, Kyme Hydriası'nın da içine dahil edilebileceği sadece kabartma figürlere sahip MÖ 4. yüzyıl grubunun sayısı 100 civarındadır. Bk. Sowder 2009: 466-67. Anadolu kıyılarından ve nadiren içlerinden gelen tüm dönemlere ait bronz hydria sayısı ise 20'den fazladır. Yukarıda bahsi geçenler dışında, çoğu Geç Klasik Dönem'e tarihlenmiş bu hydriaların buluntu yerleri: Geç Arkaik/Erken Klasik Dönem'de Sinope; Klasik Dönem'de Milas, Mudanya, Notion, Teos, Smyrna; Geç Klasik Dönem'de Amisos, Apollonia (Bursa), Ephesos, Kyme, Kyzikos, Mylasa, Notion (Kolophon), Smyrna, Tire; Hellenistik Dönem'de Lerduge (Samsun) ve Smyrna'dır. Bk. Sowder 2009: Appendix 1.14; 1.16; 1.17; 1.19; 1.20.

Resim 6: Sanduka Mezar Tabanına Gövdeden Kurtularak Düşen Bronz Hydria Parçaları / *The Pieces of Bronze Hydria Falling from the Body to the Cist Floor.*

Resim 7: Restorasyon Sonrası Bronz Hydriaya Ait Aplike Parçalar / *Applied Pieces of Bronze Hydria After Restoration*

yapıldığı ilk güne yakın bir görünüm kazanabildi ve İzmir Müzesi'nin özel vitrininde sergilenmeye başlandı (Res.8)[45]. 49 cm yüksekliğe sahip kabın iki yatay kulp arasındaki genişliği 34 cm'dir. Dışa dönük ve oldukça geniş bir biçimde dizayn edilmiş ağız ve süslü dudaklar, uzun içe dönük profilli boyun, geniş ve keskin profilli

[45] Restoratör Sinem Akamca, müzeye taşınırken zarar görmemesi için hydria üzerinde başarılı bir müdahale gerçekleştirmiştir.

Resim 8: Bronz Hydrianın Koruma Altına Alınarak Mezardan Alınışı / *Protecting the Extraction of the Bronze Hydria from the Grave*

omuzlar, kaideye doğru daralan armudi iri gövde ve süslü kaide, hydrianın genel form özellikleridir (Res. 9a-b). Hydrianın süslü iki yatay kulpu gövdenin üst kısmına tam bir simetri ile yerleştirilmiştir. Büyük ve süslü dikey kulp ise, boynun en üst kısmıyla kabın omuz kısmına aplike edilmiştir. Kabı bir sanat eserine dönüştüren nokta ise, bu dikey kulpun hemen altında yer alan ve gövdeyi kısmen kaplayan, 15 cm yüksekliğe ve 10 cm genişliğe sahip Dionysos-Silenus çifti kabartmasıdır (Res. 10).

Resim 9a: Bronz Hydrianın Cepheden Görünüşü / *The Frontal View of the Bronze Hydria*

Resim 9b: Bronz Hydrianın Çapraz Açıdan Görünüşü / *Crosswise View of the Bronze Hydria*

Resim 10: Hydria Üzerindeki Dionysos-Silenus Kabartması / *Dionysos-Silenus Relief on Hydria*

Bilinen en eski endüstriyel metal alaşım olan bronz, doğal bir maden olmayıp bakır ve kalayın çok yüksek sıcaklıklarda birlikte eritilmesi ve karıştırılması ile elde edilmektedir. Bu teknolojinin bir ürünü olan hydria gibi bronz kaplar için birden fazla yapım teknik söz konusudur. Bunlardan ilki ve en eskisi dövme/çekiçleme yöntemidir. Buna göre metal levhalar dövülerek kapların gövdeleri oluşturulmaktadır. Bu kapların Ege/Akdeniz bölgesindeki erken örnekleri özellikle Grit-Minos'un Protopalatial Dönemi'nden (MÖ 2600-2000) itibaren görülebilmektedir. Dövme tekniğiyle yapılan bu bakır ve bronz kapların içinde en eski hydria prototipleri de yer almaktadır[46]. Richter, Kyme Bronz Hydriası'nın Metropolitan Müzesi'ndeki çok benzerleri üzerinde yaptığı kısa teknik değerlendirmesini Picart'ın teorisine dayandırır. Buna göre erken dönemlerde olduğu gibi, MÖ 4. yüzyıla ait bu bronz hydrialarn gövdeleri de bronz levhaların dövülerek şekillendirilmesi ile oluşturulmaktadır. Daha sonra, kulp, dudak, kaide gibi kabartma kısımlar bu gövde üzerine lehimlenerek eklenmiştir. Hatta bu teoriyle ilgili olarak gövde bölümlerinin çok ince olmasından dolayı çoğu zaman toprak altında eriyip yok olduklarından, bunun aksine döküm tekniğiyle yapılmış olan içi dolu bronz kulp ve diğer aplike parçaların çok daha iyi korunabildiğinden bahsedilir[47]. Fakat bizim Kyme Bronz Hydriası üzerinde yaptığımız gözlemler, gövde üzerinde hiçbir dövme/çekiçleme izinin olmadığıdır[48]. Metal kap gövdeleri için, dövme tekniğinin Kalkolithik Dönem'e kadar gitmesine karşın, kalıp/döküm tekniğinin kullanılmaya başlanması MÖ 5. yüzyıldan itibaren başlamış ve 4. yüzyılda sıklaşmıştır. Bununla birlikte, kaide, ağız ve kulp gibi parçaların döküm/kalıp tekniğiyle yapıldıktan sonra çeşitli yöntemlerle sıcakken gövde üzerine aplike edilmesi, kalıp yapımı bronz figürinlerin de ilk kez görülmeye başlandığı MÖ 6. yüzyılın başlarından itibaren olmuştur[49]. Döküm tekniğindeki[50] ilk aşama kabın ana gövdesinin oluşturulmasıdır. Bu ilk aşamada eriyik bronz alaşım kil ya da ahşap kalıpların arasına dökülmektedir. İkinci aşama, kalıptan çıkarılan gövde yüzeyinin bir torna vasıtası ile perdahlanmasıdır. Amaç, gövde yüzeyinin tam olarak düzeltilmesi ve parlatılmasıdır. Bu çarkta torna işleminin izleri, kap yüzeyindeki çok ince yatay çizgilerdir. Kyme Hydriası üzerindeki çark izleri, kendini minimum düzeyde belli etse de, yüzeydeki korozyondan dolayı bunu tam olarak tespit etmek mümkün olmamıştır. Yine de perdahlanma sonucunda oluşan parlaklık,

[46] Clarke 2012: 12-14, Fig.1-5.

[47] Richter 1946: 361-362, 367.

[48] İzmir Arkeoloji Müzesi restoratörü Buket Aladağ'ın gözlemleri.

[49] Hill 1947: 249, 251.

[50] Hill 1947: 251; Raven-Hart1958: 87-91.

gövdenin birçok bölümünde kendini göstermektedir. Neredeyse tüm hydrialar için geçerli olan, gövdeye lehimlenerek aplike edilen kulp gibi diğer parçaların zamanla gövdeden ayrılarak düşmesi Kyme hydriası için de geçerli olmuştur[51]. Buna karşın gövdesi, diğer merkezlerde bulunan birçok örneğin tersine, üzerindeki çeşitli yıpranmalar ve incelmelere karşın korunarak günümüze kadar gelmeyi başarmıştır[52].

İKONOGRAFİK DEĞERLENDİRME

Kyme Bronz Hydriası, beraberinde bulunan altın diadem, kremasyon külleri ve üzerindeki Dionysos-Silenus çifti kabartmasıyla güçlü mesajlar vermektedir. Richter, Metropolitan Müzesi'nde korunan bir hydria üzerine yaptığı çalışmada, mezarın içinden altın takıların geldiğinden bahseder. Aynı zamanda bu tipteki tüm hdriaların içinden kremasyon küllerinin çıkmasının, onların aslında mezar kabı olarak üretilmiş olduğunu gösterdiğini söylemektedir. Yani, asıl işlevleri olan su taşımak için üretilmemişlerdir. Ona göre, hydrialarının üzerinde betimlenen kabartmalar Yunan'lıların öteki dünya inancına işaret eder. Bunlardan Dionysos ve Ariadne, Boreas ve Oreithyia, Eros ve Psykhe çiftleri, ölümden çok aşkın, birlikteliğin ve evliliğin birer sembolüdür. Metropolitan Hydriası üzerinde betimlenen Eros ve Kore çiftini, öte dünya inancı ile birlikte ölen kişinin kadın olması ile ilgili görmüştür. Dionysos ve Satyr[53] çifti ise, ona göre sanki bir akşam yemeği partisinin betimlenmesidir[54]. Dönem hydriaları üzerinde görülen çiftler, karakter özelliklerine göre, ikonografik açıdan ayrı ayrı çözümlenebilirler. Kyme Hydriası üzerinde görülen Dionysos-Silenus/yaşlı Satyr çiftinin bu anlamda çözümlenmesi de, onların karakter özelliklerinin belirlenmesi ve khthonik unsurlarla yorumlanmasından geçer.

Dionysos'un khthonik kimliği, onun Mısır tanrılarından Osiris ile özdeşleştirilmesiyle ilgili olmalıdır[55]. İki tanrının da ölü kültü ile ilgili güçlü ortak noktaları bulunmaktadır. Osiris'in Mısır mitolojisinde ölümü yenerek, bu konuda ona inananlara doğru yolu göstermesi, zamanla ölülerin koruyucusu ve hakimi olarak öteki dünyanın kralı olmasını sağlamıştır. Bu özellikleriyle Osiris, ölüme karşı kazanılmış zaferin ve sonsuz yaşamın ilk temsilcisidir[56]. Ayrıca Mısır'lılar asma yetiştirmenin ve şarabın Osiris tarafından bulunduğuna inanmaktadırlar. Osiris de Dionysos ile benzer bir biçimde, tüm Dünya'yı gezerek bu tanrısal nimeti insanlara tanıtmış, üzüm yetiştirmenin mümkün olmadığı yerlerde ise arpadan bira yapmayı öğretmiştir[57]. Odysseia'nın satırlarında, Odysseus'un Akhilleus'un yanmış kemiklerini şarap ve yağla yıkayıp Dionysos'un sağrağına yerleştirmesi[58], Burkert tarafından Dionysos'un güçlü khthonik kimliğinin bir kanıtı olarak görülmüştür[59]. Bununla birlikte, Dionysos'a adanmış Anthesteria bayramlarının son gününün ölülere adanması ve bu günde gerçekleştirilen öte dünya ve ruhlar ile ilgili zengin ritüeller de[60], Dionysos'un ölü kültü ile ilgili güçlü bağlantısını ortaya koyar. Dionysos'un annesi Semele ve Prosimno ile ilgili mitosunda Hades'e inmesi de, onun öteki dünya ile ilişkileri konusundaki başka bir veridir. Bu mitosta khthonik bir tanrı olarak karşımıza çıkan Dionysos, phallos'u yeniden doğuşun bir simgesi olarak karşımıza çıkarır[61].

Dionysos'un doğayla ve bitkilerle olan ilişkisi de, aslında onun khthonik kimliğinin bir parçasıdır. Bu özelliğiyle çeşitli meyvelerin yaratıcısı olan Dionysos'a ağaçları ve meyveleri koruyan ve büyüten tanrı olarak tapınılmaktadır. Tanrının bu kültü ile bağıntılı olarak her ilk baharda yeniden doğuşu ve sarmaşıklı thyrsosların onun ve tebaasının bir sembolü olması[62] aslında Dionysos Khthonios ve Antheus'un[63] birleştirilmesi sonucunda olmalıdır. Kyme Hydriası üzerindeki Silenus/satyrin taşıdığı thyrsos da bu açıdan khthonik bir anlam ifade ediyor gibidir. Hellen sanatındaki Dionysos-Satyr betimlemelerinin sürekli olarak üzüm salkımı, şarap, sarhoşluk, özgürlük ve eğlenceyi vurgulaması, bu açıdan Dionysos'un khthonik kimliğiyle çelişkili değildir. Bu çiftin herhangi bir antikite üzerindeki nekropolojik yansıması, aslında ölen kişi için hayal ya da umut edilen öteki dünya ile ilgili olmalıdır. Ayrıca, hydria üzerindeki Dionysos'un genç ve çıplak betimlenmesi, dönemin modası ile ilgili olmakla birlikte, umut edilen yeniden doğuş ve ebedi gençlik duyguları ile de uyum içerisindedir. Kyme hydriası üzerindeki bu çift ile hydrianın içindeki küllerin sahibi arasındaki bağlantı ve ikonografik çıkarım: Öldükten sonra özel bir seremoni ile yakılan ve külleri yine kendisi için özel olarak dizayn edilen mezarına yerleştirilen bireyin, öteki dünyada Dionysos'un koruması altında eğlenceli yeni bir yaşama kavuşacağı umudunun yansıması olmalıdır.

[51] Bu durumla ilgili olarak, örneğin Corinth'teki hydriaların da içinde olduğu bir çok bronz kabın gövdelerinin korunmamasına karşın döküm eklentilerinin ele geçtiği örnekler için bk. Pemberton 1981: 101-111, Pl. 29-32.

[52] Şu anda İzmir Arkeoloji Müzesi üst kat vitrininde sergilenen hydrianın konservasyonunu Buket Aladağ gerçekleştirmiştir.

[53] Richter'in bahsettiği figür genç olduğundan satyr olarak değerlendirilmiştir.

[54] Richter 1946: 366-67, Fig. 17.

[55] Herodotos. II. 42-49.

[56] Budge 2001: 45-76.

[57] Watterson 2003: 57-58.

[58] Homeros. Odysseia. XXIV. 71-76.

[59] Burkert 1999: 45.

[60] Eliade 2003: 440-441.

[61] Dietrichs 1993: 44.

[62] Frazer 1991: 312.

[63] Dionysos'un Antheus (çiçekli Dionysos) ismi için bk. Graves 2004: 789.

STİL VE TARİH

Kanonik tipte bronzdan yapılmış en erken hydria örnekleri Corinth'de yaklaşık olarak MÖ 600 yıllarına tarihlenmiştir[64]. Bronz hydrialarn özellikle aplike kulplarının bronz heykelcikler gibi dizayn edildiği gösterişli örnekler ise kendini MÖ 6. yüzyılın sonlarından itibaren gösterir. Bunlar arasında özellikle Güney İtalya'dan gelenler ilgi çekicidir[65]. MÖ 6. yüzyılda moda haline gelen bu tiplerin MÖ 5. yüzyılda da kullanılmaya devam ettikleri görülmektedir. Bunlar arasındaki nadide örneklerden biri üzerindeki kadın büstü şeklindeki kulp, Richter tarafından Zeus Olympia Tapınağı'ndaki heykeltraşlık eserleri ile çok benzeşleştirilerek, MÖ 470-450 yıllarına tarihlenmiştir. Dikey kulpun üst kısmını oluşturan kadın büstü, kollarını açmış bir vaziyette hydrianın ağız kısmından 10cm. kadar yükselmektedir[66]. MÖ 5. yüzyılın sonlarından itibaren ise aplike kabartmalar artık dikey kulpların alt kısımları ile birleşik olarak gövdenin üst kısmına yerleştirilmektedir. Bu örneklerden bir tanesinde, Artemis figürü bir geyikle birlikte kalp formlu bir yaprağın içinde dikey kulpun altında ve ona bitişik bir biçimde betimlenmiştir[67]. MÖ 4. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, dikey kulp altındaki kabartma figürlerinin büyüyerek gövdenin üst kısmını kısmen kapladığı görülmektedir. Ayrıca, bu dönemdeki kabartmalar çoğunlukla çift figürlerden oluşmaktadır. Kyme Bronz Hydriasını da genel olarak bu grubun içine sokabileceğimiz MÖ 4. yüzyıl hydriaları, bir Metropolitan Museum örneği üzerinden Richter tarafından ayrıntılı olarak incelenmiştir[68].

Richter'in bu değerlendirmelerine geçmeden önce, Kyme Hydriasını pişmiş topraktan yapılmış hemcinsleriyle karşılaştırmak yerinde olacaktır. Bunun sebebi, kırmızı figür tekniğiyle boyanmış bu hydrialarn tarihlerinin çok daha net olmasıdır. Kyme Hydriası, form olarak MÖ 400 civarlarına tarihli Medias[69] ressamının boyadığı hydriaya boynu ve keskin omuz profiliyle yakınlık gösterir. Buna rağmen, daha armudi gövdesi ile ondan biraz daha farklı olduğunu da belli eder. Kerc grubu içinde değerlendirilen MÖ 4. yüzyılın üçüncü çeyreğine ait bir Attika Hydriası[70] ise omuz profili açısından Kyme Hydriası'na daha yakındır. Daha sonraki dönemlere ait Attika örnekleri[71] ise Kyme Hydriası'ndan form olarak kesinlikle çok farklıdır. Bununla birlikte, MÖ 360-330 aralığında çalışmış Whiteface ressamının İtalya Hydriası[72] ile Kyme Hydriası gövde formları açısından çok benzerdir. Pişmiş toprak örneklerle yapılan bu formlar arası karşılaştırmalar sonucunda, Kyme Hydriası'nı genel olarak MÖ 4. yüzyılın üçüncü çeyreğine yerleştirmek mümkündür.

Richter'in üzerinde ayrıntılı olarak durduğu Eretria'da bulunmuş Bronz Metropolitan Hydriası[73] yüksek boyun, geniş ve süslü ağız, uzun gövde, keskin kavisli kulpları ve "S" kıvrımlı süslü kaidesi ile Kyme Hydriası'na genel form özellikleri açısından çok benzemektedir. İki hydrianın da ağız kısımları İon kymationu şeklinde yumurta-ok dizisine sahiptir. Yan kulpların etrafı, gövdeye aplike oldukları bölümlerde, açık palmetlerle zenginleştirilmiş sıralı yaprak kabartmalarına sahiptir. Ayrıca tipleri farklı olsa da, iki kabın da dikey kulplarının gövdeyle birleştiği yerlerde akantus yaprakları betimlenmiştir. Kapların kaide kısmını Lesbos kymationuna benzer, üç yapraklı palmet ve stilize edilmiş yaprak sırası çevirmektedir (Res. 11). İki kabın da ağız, kulp ve kaide kısımları gövdeye sonradan lehimlenerek aplike edilmiştir. Bunlardan ağız, kaide ve dikey kulplar tek parça kabartma döküm iken, yatay kulplar bir disk ve bir tutamak olmak üzere ikişer parçadan meydana getirilmişlerdir. Bununla birlikte bitkisel kabartmalı bölümlerdeki yaprakların damarları ve birleşim yerleri ile ağız kısmındaki yumurta-ok dizisinde süs amaçlı olarak savat ve gümüş kakma işlemi gerçekleştirilmiştir[74] (Res.12). Tüm bu özellikleri ile, iki bronz hydria neredeyse aynı atölyeden çıkmış gibidir. Aralarındaki tek fark ise dikey kulplar altında betimlenen kabartma figürlerdir.

Metropolitan Hydriası'nda dikey kulp altına yerleştirilmiş kabartmada, kanatlı ve çıplak bir eros sağ eliyle saçlarıyla oynarken, sol eliyle tuttuğu aynada kendini seyretmektedir. Yanında ise ondan daha küçük boyutta betimlenmiş adorant pozisyonda bir kore tasvir edilmiştir[75]. Özellikle bu kabartma çiftten erosun duruş pozisyonu ön plana çıkmaktadır. Erosun sol bacağını çapraz bir biçimde sağ bacağının önüne atma pozisyonu MÖ 4. yüzyılın ikinci yarısında bir modadır. Richter, Sauroktonos, Eros, Hermes ve Capitoline Satyri eserleri üzerinden yola çıkarak, bu pozun Praxiteles ile ünlü olduğunu ve MÖ 340-320 yıllarında onun kreaksiyonunun karakteristik bir özelliği olarak ortaya çıktığını söylemektedir[76]. Aslına bakılırsa,

[64] Stibbe 1992: 2, 6.
[65] Richter 1967: 119, Fig. 298, 299.
[66] Richter 1967: 201, Fig. 304.
[67] Richter 1937: 532-538, Fig. 1-4; Richter 1967: 201, 204, Fig. 307.
[68] Richter 1946: 361-367, Pl. XXII-XXVIII.
[69] Boardman 2010: 146, Fig. 287.
[70] Boardman 2010: 191, Fig. 377.
[71] Boardman 2010: Fig. 383, 386, 415, 428.
[72] Trendall 1989: 164, Fig. 296.
[73] Richter 1946: 361-362, Pla.XXII, Fig.1-2.
[74] İzmir Arkeoloji Müzesi restorasyon laboratuarında yapılan gözlemler ve restorasyon raporu. Restoratör Buket Aladağ.
[75] Richter 1946: Pl.XXIII, Fig.3.
[76] Richter erosun duruş pozisyonu ve korenin elbisesinin stil özelliklerinden yola çıkarak, bu çiftin MÖ 4. yüzyıldan daha erkene ait olmaması gerektiğini söyler. bkz. Richter 1946: 362. Daha

Resim 11: Hydrianın Süslü Kaidesinden Ayrıntı / *Detail from Hydria's Fancy Base*

Resim 12: Hydria'nın Savat ve Gümüş Kakmalı Süslü Ağzı / *Niello and Silver Inlaid Ornamented Mouth of the Hydria*

örneğin MÖ 330 yıllarına tarihli Skopas'ın Pothos'unda görüldüğü üzere[77] bu duruşun genel olarak bir dönem modası olduğu da söylenebilir. Bu duruş pozisyonu MÖ 4. yüzyılda sadece serbest heykeller üzerinde moda değildir. Hem nekropolis buluntuları olmaları hem de üzerlerinde çift figürlerin bulunması, dönemin bazı mezar stellerinin söz konusu bronz hydrialarla karşılaştırılmalarını daha sağlıklı kılar. Hatta bunların arasına adak stelleri de konulabilir. Örneğin bir Asklepios-Hygieia adak kabartması[78] üzerindeki Hygieia'nın duruşu, bu pozisyonun en azından MÖ 360 yıllarından itibaren kullanılmaya başlandığını göstermektedir. Ayrıca, yine aynı tarihlere ait olan Sidon Ağlayan Kadınlar Lahdi[79] üzerindeki bazı kadın figürleri de benzer pozisyonda betimlenmiştir. Dönemin Attika mezar stelleri üzerindeki çift figürler ise bu duruş pozisyonunun MÖ 380-360 yıllarında kullanılmaya başlandıktan sonra MÖ 330 yıllarına gelindiğinde tam bir moda haline geldiğini göstermektedir[80]. Aslında bu pozun ilk izleri Anadolu'da MÖ 480 yıllarından itibaren kısmen görülmektedir. Sardeis'te bulunan anthemionlu bir mezar steli üzerinde profilden betimlenmiş yaşlı erkek figürü[81] sol ayağını sağ ayağının dışına atmıştır. Fakat onun profilden alçak bir kabartma olarak yontulması, serbest heykeller ve cepheden yüksek kabartma olarak yontulmuş figürlerde görülen bu MÖ 4. yüzyıl modası ile heykeltraşlık açısından çok ta bağlantılı olmadığını gösterir. Bu poz Hellenistik Dönem'de bir moda olmaktan çıkmasına karşın, özellikle Batı Anadolu ve yakın adalarda MÖ II. yüzyıla kadar kullanılmıştır[82].

MÖ 4. yüzyıl bronz hydrialarında dikey kulplar altında görülen kabartmalar tek başlarına çeşitli pozlardaki eroslar dışında, çoğunlukla çift figürlerden oluşmaktadır. Bunlar: Eros ve Psyche, Dionysos ve Ariadne, Dionysos ve Satyr, Boreas ve Oreithyia gibi gruplardır[83]. Kyme Bronz Hydriası üzerinde bunlardan Dionysos ve Silenus/yaşlı Satyr[84] çifti betimlenmiştir[85] (Res. 10). Yan yana cepheden betimlenmiş çift, ayaklarındaki botlar haricinde tamamen çıplaktır. Figürlerin bitişik omuzlarından öne ve sınırlı olarak kollarından aşağıya doğru kıvrılarak sarkan pelerin (khlamys), figürlerin çıplaklığını etkilemez. Figürler kollarını birbirlerinin omzuna atmış bir biçimde son derece samimi bir pozda betimlenmiştir. Sağdaki figür/Dionysos sakalsız yüzü ve kısa saçları ile genç bir görünümdedir. Soldaki figür/Silenus ise kısa saçları, uzun sakalları, gür ve uzun bıyıkları ile daha farklı bir tiptedir. Dionysos havada olan sağ elinde tuttuğu asimetrik bir nesneye, sağa çevirdiği yüzüyle derin derin bakar vaziyettedir. Yada onu yemek üzere eliyle ağzına doğru götürmektedir. Soldaki sakallı figür ise karşıya doğru daha boş fakat heyecanlı bir bakış atmaktadır. Aslında onun yüzündeki bu hafif heyecanlı ifadeyi yaratan şey ağzının hafifçe açık olarak tasvir edilmiş olmasıdır. Figürün sol koluyla taşıdığı thyrsos onun bir satyr olduğunu ortaya koymaktadır. Çift figürün duruş pozisyonlarında bir derinlik söz konusudur. Buna göre Dionysos dizinden kıvırdığı sol bacağını daha önde olacak biçimde satyrin iki bacağının ortasına doğru atmıştır. Bundan dolayı genç figürün sol bacağı ile yaşlı satyrin sağ bacağı çapraz bir biçimde arka arkaya betimlenmiştir. Dionysos'un

sonraki bir dönemde ise aynı figürler için MÖ 350 tarihini uygun görmüştür. bkz. Richter 1967: 204.

[77] Boardman 1995: Fig.34.

[78] Boardman 1995: Fig.137.

[79] Boardman 1995: Fig. 227.

[80] Boardman 1995: Fig. 124, 127-128.

[81] Pfuhl/Möbius 1977: no.12.

[82] Tralles Genci için bk. Smith 2013: Fig.51; Rhodos ve Samos mezar stellerindeki figürler için bk. Pfuhl/Möbius 1977: no.136, 138.

[83] Richter 1946: Pl. XXIV-XXVIII, Fig. 4-24. Richter özellikle bu kaplar üzerindeki Boreas'ın Atina Prensesi Oreithyia'yı taşıma sahnesinin Attika orijinli olduğundan ve Agora'daki bir çok parçadan yola çıkarak bu 4. yüzyıl hydrialarının ana üretim merkezinin Attika olabileceğine değinir. Bununla beraber diğer bölgelerin de üretim merkezi olabileceğini yadsımaz. Bk. Richter 1946: 366.

[84] Silenus, sakallı ve yaşlı satyrlere verilen genel bir isim olmakla beraber, Dionysos'u büyüten tek bir Satyr olarak ta görülmektedir. Makalede bu yaratık için kullanılan Silenus tabiri, onun yaşlı görüntüsü ile ilgilidir. Bununla birlikte, karşılaştırmalar nedeniyle makalenin bazı yerlerinde Satyr olarak ta geçmektedir. Satyr, Silenus, Pan, Marsyas tabirleri ve heykel sanatındaki betimlemeleri için daha ayrıntılı olarak bk. Smith 2013: 132-135.

[85] MÖ 4. yüzyıl bronz hydriaları üzerinde betimlenen Dionysos-Satyr çiftleri için bk. Richter 1946: Fig. 17-18.

genel olarak duruş pozisyonuna bakıldığında, özellikle kalçadan itibaren vücut kısmının belden kıvrılmasından dolayı cepheden tam bir "S" kıvrımına sahiptir. Bununla birlikte, başı da hafifçe eğik olarak vücutla kontrast yaratacak biçimde sağa döndürülmüştür. Bu duruş pozisyonu Hellen heykeltraşlık sanatında tam olarak MÖ 4. yüzyılda oluşmuştur. MÖ 390 civarına tarihlenen Naukydes'in yonttuğu Hermes[86] ile Dionysos'un duruş pozisyonları çok benzerken, Dionysos'un biraz daha hareketli ve esnek olduğu görülür. MÖ 350 civarına tarihli Andros Hermesi[87] ise hem söz konusu "S" kıvrımı hem de sağ omuzun sol omuza göre daha düşük verilmesi ile Dionysos'a daha yakındır.

Resim 13: Dionysos ve Silenus'un Yüz Kısımları / *The Faces of Dionysus and Silenus*

Stil ve tarihleme açısından hydria üzerindeki Silenus'un yüz tipi de oldukça karakteristiktir (Res. 13). İri bir yüz, açık gözler, kısa, basık ve kalın bir burun, karışık ve yoğun sakallar ve bu sakallarla karışmış gür ve çok uzun bıyıklar, MÖ 4. yüzyılın başlarında Silenus ile birlikte Sokrates[88] tipleri için de kullanılmış ve MÖ 360'tan sonra Lysippos tarafından da kullanılmaya devam edilmiştir[89]. Hatta ağzın hafifçe açık olması dahi genel olarak MÖ 390-350 yılları arasına tarihlenen bu Sokrates tipleri ile Kyme Silenus'u için ortaktır[90]. Bununla beraber, Kyme Silenus'unun erken 4. yüzyıl örneğine çok daha yakın olduğu söylenebilir. Heykeltraşlık örnekleri ile yapılan bu stilistik karşılaştırma ile, Kyme Hydriası üzerindeki çift figürü genel olarak MÖ 390-350 yılları arasına tarihlenebilir. Fakat, Richter'in incelediği tüm 4. yüzyıl hydriaları yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir. Bu hydriaların hepsi form açısından Kyme Hydriası ile birlikte neredeyse aynı elden çıkmış gibi benzerdir. Özellikle Richter'in Metropolitan Hydriası üzerindeki eros ve kore çiftinin üzerinde yaptığı stilistik incelemeler onu en erken olarak MÖ 350 civarına tarihlemesine neden olmuştur. Buna karşın Richter, tarihlemede esas aldığı erosun duruş pozisyonunu sadece Praxiteles'e bağlar. Oysa bacakların çapraz bir biçimde üst üste atıldığı bu pozisyon yukarıda değindiğimiz gibi MÖ 380 yıllarına kadar gitmektedir. Öyleyse, Richter'in tipik 4. yüzyıl bronz hydrialar için verdiği tarihi MÖ 380 yılına kadar çekmek mümkündür. Bizim Kyme Hydriası üzerinde yaptığımız stilistik değerlendirme de bunu göstermektedir. Yine de özellikle Dionysos'un duruş pozisyonunun MÖ 4. yüzyılın ortasındaki eserlere daha yakın olduğunu söylemek gerekmektedir.

Kyme Hydriası üzerinde betimlenen Dionysos-Silenus çiftinin tarihlenmesinde, plastik sanatlarla yapılan karşılaştırmalar dışında resim sanatından da yararlanılabilir. Bu karşılaştırmalarda söz konusu olan şey stil kritiği yapmak değil, dönem modasını takip etmektir. Bu konuda hydria üzerindeki çift figürün ayaklarına giydiği botlar önemlidir (Res. 14). Dionysos'un ayağındaki botlar, Silenus'unkilere göre daha uzun ve ön tarafında yoğun olarak ayak kısmına kadar çapraz bağlanmış iplere sahiptir. Silenus'un botları ise daha kısa ve sadedir. Bu özelliğiyle Dionysos'unkilerden daha farklı olarak çözülüp bağlanmadan direkt ayağa giyilen cinstendir. Kırmızı figürlü vazolar üzerinde, sadece pelerinli çıplak eril figürlerin ayaklarına bot giyme modası daha erkene dayansa da, Dionysos'un botlarına en yakın örnekler MÖ 400 civarından daha erken değildir[91]. MÖ 380-370 civarlarında çalıştığı düşünülen Brooklyn-Budapest Ressamı'nın vazolarında pelerinli, çıplak Dionysos ve Satyr figürlerine giydirdiği botlar ise, aynı Kyme Satyri'nkileriyle benzer bir biçimde kısa ve sadedir[92]. MÖ 350-340 yıllarında çalıştığı düşünülen Lycurgus Ressamı'nın çizdiği botlar ise özellikle üst boğum kısmındaki halka şeklinde kabartmayla Dionysos'unkilerle en benzer olanlarıdır[93]. MÖ 350-320 yılları arasında çalışan Asteas Ressamı'nın figürlerinin ayaklarına çizdiği birçok bot Dionysos'unkilere benzese de, bunlar her zaman biraz daha süslü, çoğunlukla boğumu şişkin olmayan tiplerdir[94]. Ayrıca çok sayıda bot çizmesine karşın bunların hiç biri Silenus'un ayaklarındakiler gibi daha kısa ve sade tipler değildir. Hem Dionysos, hem de Silenus'un botları birlikte ele alındığında, onları bu MÖ 4. yüzyıl modasında 370-340 yılları arasına yerleştirmek mümkündür.

[86] Boardman 1995: Fig. 32.

[87] Boardman 1995: Fig.78.

[88] Bu konuyla ilgili, Platon'un Şölen diyaloğunda Sokrates espirili bir dille Platon tarafından bir Silenus'a benzetilir (Şölen, 215): "...görünüş bakımından bu Silenlerin tıpkısıdır Sokrates. Yalan mı?...". Uzun konuşmanın tamamı ve çevirisi için bk. Erhat 1997: 271-72.

[89] Boardman 1995: Fig. 93-94.

[90] Bu Silenus tipli Sokrates heykellerinin Geç 4. yüzyıl örnekleri de olmasına karşın, yüz ifadeleri bakımından daha farklıdırlar. Bk. Smith 2013: Fig. 25.

[91] Sisyphus Ressamı'nın kraterine bk. Trendall 1989: 24, Fig. 37.

[92] Trendall 1989: 58-60, Fig. 85-86.

[93] Trendall 1989: 80-81, Fig. 148, 151.

[94] Trendall 1989: 199-200, 203-204, Fig. 359-61, 382.

Resim 14: Dionysos ve Silenus'un Botları / *Dionysus and Silenus' Boots*

Kyme Hydriası üzerindeki Dionysos-Silenus çiftinin çok benzer örnekleri Nessebar ve Elis'te bulunan bronz hydrialar üzerinde de görülmektedir[95]. Hatta bunlardan antik Mesembria yakınlarındaki Nessebar'da bulunan Louvre Hydriası[96] üzerindeki çift ile Kyme Hydriası üzerindeki çift neredeyse aynı kalıptan çıkmış kadar birbirlerine benzemektedirler. Fakat özellikle kumaş kıvrımlarındaki çok küçük farklı ayrıntılar ve satyrlerin taşıdığı thyrsoslardaki bazı küçük farklılıklar bunun böyle olmadığını göstermektedir. Kyme, Louvre, ve Elis bronz hydriaları üzerinde çok benzer biçimde betimlenen bu Dionysos-Silenus kompozisyonu, hem kırmızı figürlü vazolar hem de Praxiteles'in eserleriyle karşılaştırılarak Geç Klasik Dönem'e aft edilmiş ve kompozisyon için en uygun tarih olarak MÖ 4. yüzyılın ortaları düşünülmüştür[97]. Tüm bu stilistik karşılaştırmalar sonucunda, bizim Dionysos-Silenus çifti ve dolayısıyla Kyme Hydriası için önerdiğimiz tarih MÖ 360-350 civarlarıdır.

TEŞEKKÜRLER

Başta, makale konusu olan bronz hydria üzerinde çalışmama izin veren İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne V. müdür Nermin Arıtar ve müdür yardımcısı Ayla Ünlü nezdinde teşekkür ederim. Bronz eserler sorumlusu Cengiz Aslantaş'a, hydrianın müze vitrininden çalışılmak üzere çıkarılması konusunda yaptığı yardımlar için teşekkürler. 2012 yılında Nekropolis kazısını İzmir Arkeoloji Müzesi adına yürüten ve bize sayısız yardımda bulunan, arkeologlar Mahir Atıcı ve Günay Karakaş'a teşekkürler. Nekropolis kazısında aylarca emek veren ve başarılı bir sezon geçirmemize oldukça önemli katkılar sağlayan, çalışma arkadaşlarım Sanat Tarihçi Seray Akın Ürkmez'e, Arkeolog Hacer Topuz ve Serkan Zazaoğlu'na teşekkürler. Hydriaya yerinde ilk müdahaleyi yapan restoratör Sinem Akamca ve hydrianın mezar içinde korozyona uğramış, uzuvları kopmuş bir biçimde bulunmasına karşın, üzerinde müze vitrininde sergilenmesini sağlayacak kadar başarılı bir konservasyon uygulayan, restoratör Buket Aladağ'a teşekkürler. Son olarak hydria üzerindeki çalışmalarda ve araştırmalarda çeşitli katkıları olmasına karşın, yeteri kadar katkısı olmadığı düşüncesiyle makalede yazar olarak adının geçmesini etik olarak doğru bulmayan, müze arkeologlarından Günay Karakaş'a tekrar teşekkür etmeyi borç bilirim.

[95] Sowder 2009: 267-268, Cat. 20.54; 55; 56.

[96] Paris, Louvre MNE 1191, Br 4997. Sowder 2009: 267, Cat. 20.55.

[97] Sowder 2009: 267, 269.

KAYNAKÇA

AKURGAL, E. 1960a.
"Çandarlı Pitane Kazısı", Türk Arkeoloji Dergisi X/1: 5-6.

AKURGAL, E. 1960b.
"Ergili ve Çandarlı (Pitane) Kazıları", Belleten XXIV/96: 712-713.

AKURGAL, E. 1967.
"Çandarlı Kazılar", VI. Türk Tarih Kongresi. Ankara: 41-42.

AKYURT, İ.M. 1998.
M.Ö. 2. Binde Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri. Ankara.

ARSLAN, N. 2008.
"2006 Yılı Assos Kazı Çalışmaları", Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi 8: 49-58.

ARSLAN, N./SEVİNÇ, N. 2003.
"Die eisenzeitlichen Gräber von Tenedos", Istanbuler Mitteilungen 53: 223–250.

ATICI, M./KARAKAŞ, G. 2013.
"Kyme Doğu Nekropolü (İzmir İli, Aliağa İlçesi, Samurlu Köyü, 877 ve 879 Parsel)", 22. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu. Adana: 229-242.

AYTAÇLAR, N. 2004.
"The Early Iron Age at Klazomenai", Klazomenai, Teos and Abdera: Metropoleis and Colony, Proceedings of the International Symposium held at the Archaeological Museum of Abdera. Abdera: 17-42.

BAŞARAN, S. 2005.
"Enez (Ainos) 2003 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", 26. Kazı Sonuçları Toplantısı-2. Konya: 115-128.

BAŞARAN, S. 2006.
"Enez (Ainos) 2004 Yılı Kazı, Onarım ve Koruma Çalışmaları", 27. Kazı Sonuçları Toplantısı-2. Antalya: 409-420.

BAŞARAN, S./KURAP, G. 2013.
"Enez (Ainos) 2011 Yılı Arkeoloji Kazısı", 34. Kazı Sonuçları Toplantısı-2. Çorum: 375-391.

BLEGEN, C.W./CASKEY, J./RAWSON, M. 1953
Troy III. The Sixth Settlement. Princetone.

BOARDMAN, J. 1995.
Greek Sculpture. The Late Classical Period and Sculpture in Colonies and Overseas. London.

BOARDMAN, J. 2010
Athenian Red Figure Vases, The Classical Period. New York.

BUDGE, E.A.W. 2001.
Mısır'da Ölüm Sonrası Fikri (Çev. R. Ekiz). İzmir.

BULUÇ, S. 1993.
"Anadolu'da Kremasyon-Ölü Yakma Geleneği", 1992 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları. Ankara: 83-101.

BURKERT, W. 1999.
İlkçağ Gizem Tapıları (Çev. S. Şener). Ankara.

BURULDAĞ, E. 2009.
Assos Batı Nekropolü Ölü Gömme Gelenekleri. M.Ö. 7.-M.Ö.1. Yüzyıl (Çanakkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale.

CLARKE, C. F. 2012.
"Minoan Metal Vessel Manufacturing: Techniques and Technology", Chronika 2: 11-21.

COOK, J.M. 1953.
"Archaeology in Greece 1952", The Journal of Hellenic Studies 73: 108-130.

ÇIRAK, N./KAYA, S. 2007.
"İzmir Seferihisar İlçesi, 3021 Ada, 4 Parseldeki Sondaj Kazısı Çalışmaları", 15. Müze Kazıları ve Kurtarma Sempozyumu. Alanya: 1-12.

ÇIRAK, N./KAYA, S. 2011.
"2009 İDÇ Nekropolü Kurtarma Kazısı", 19. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu. Ordu: 217-232.

DEVAMBEZ, P. 1937.
Grands Bronzes du Musée de Stamboul. Paris.

DIETRICHS, A. 1993.
Erotik in der Kunst Griechenlands. Mainz.

ELIADE, M. 2003.
Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi 1 (Çev. A. Berktay). Ankara.

ERKANAL, A. 1987.
"Panaztepe Kazısının 1985 Yılı Sonuçları", VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı-1. Ankara: 253–261.

ERKANAL, H. 2000.
"1998 Liman Tepe Kazıları", XXI. Kazı Sonuçları Toplantısı-1. Ankara: 251–262.

ERHAT, A. 1997.
Mitoloji Sözlüğü. İstanbul.

ERSOY, Y./CEVİZOĞLU, H./GÜNGÖR, Ü./ HASDAĞLI, İ./ULUSOY, P. 2009.
"2007 Yılı Klazomenai Kazısı", XXX. Kazı Sonuçları Toplantısı-3. Ankara: 233-254.

EVREN, A/İÇTEN, C. 1998a.
"Selçuk-Efes 3447 Parsel Kurtarma Kazısı", VIII. Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu. Ankara: 85–110.

EVREN, A./İÇTEN, C. 1998b.
"Selçuk-Efes 3447 Parsel Kurtarma Kazısı", Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu. İzmir: 41-50.

FRAZER, J. 1991.
Altın Dal 1 (Çev. M. Doğan). Ankara.

FORBECK, E. 2005.
"Die Nekropolen von Milet, Grabtypologie und Bestattungsbräuche von vorarchaisher bis römischer Zeit", Güneybatı Anadolu'da Mezar Tipleri ve Ölü Kültü/ Grabtypen und Totenkult im Südwestlichen Kleinasien, Uluslararası Kolokyum/Internationales Kolloquium. Lykia VI. (Eds. H. İşkan/F. Işık). Antalya: 55-64.

GEBAUER, J. 1992.
"Die Archaische Geglättete Graue Keramik", Ausgrabungen in Assos 1990 (Eds. Ü. Serdaroğlu/R. Stupperich). Asia Minor Studien 5: 65-91.

GRAVES, R. 2004.
Yunan Mitleri (Çev. U. Akpur). İstanbul.

HIGGINS, R. 1997.
Minoan and Mycenaean Art. London.

HILL, D. K. 1947.
"The Technique of Greek Metal Vases and Its Bearing on Vase Forms in Metal and Pottery", American Journal of Archaeology 51/3: 248-256.

İREN, K. 2008a.
"The Necropolis of Kyme Unveiled: Some Observations on the New Finds", Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı- Eurgetes-Festschrift für Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu zum 65. Geburtstag-II (Eds. İ. Delemen/S. Çokay-Kepçe/A. Özdizbay/Ö. Turak). İstanbul: 613-638.

İREN, K. 2008b.
"Dark Age Pottery From Southern Aeolis", A New Dawn for the Dark Age? Shifting Paradigms in Mediterranean Iron Age Chronology. Proceedings of the XV World Congress. BAR İnetrnational Series 1871 (Eds. D. Brandherm/M. Trachsel). Oxford: 29-43.

KASAPOĞLU, H. 2012.
"Metal Eserler", Antik Troas'ın Parlayan Kenti Parion. 1997-2009 Yılları Yüzey Araştırmaları, Kazı ve Restorasyon Çalışmaları (Ed. C. Başaran). İstanbul: 165-170.

KLEINER, G./HOMMEL, P./MÜLLER-WIENER, W. 1967.
Panionion und Melie. Berlin.

KNIGGE, U. 1991.
The Athenian Kerameikos, History-Monuments-Excavation. Athens.

KONAK-TARAKÇI, S./SELÇUK, T. 2012.
"Batı Liman 1205 Parsel Kurtarma Kazısı 2011", 21. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu. Marmaris:185-198.

KORKMAZ, E./GÜRMAN, B. 2012.
"İzmir İli, Aliağa İlçesi, Bozköy Biçerova Mevkii Kyme Antik Kenti Doğusu Sur Dışı Yapıları ve Doğu Nekropolü Kurtarma Kazısı", 20. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu. Bodrum: 71-96.

KÜÇÜKGÜNEY, Z./ALTUN, P.T. 2009.

“İDÇ Liman Kurtarma Kazısı (İzmir İli, Aliağa İlçesi, Çakmaklı Köyü, Kendirci Mevkii 613 ve 68 Parsellere Ait) ”, XVII. Müze Kazıları ve Kurtarma Sempozyumu. Side: 53-74.

LEMOS, A.A. 1997.

“Rizari. A Cemetery in Chios Town”, Greek Offerings. Essays on Greek Art in Honour of John Boardman. Oxbow Monograph 89 (Ed. Olga Palagia). Oxford: 73–85.

MELLINK, M.J. 1961.

“Archaeology in Asia Minor”, American Journal of Archaeology 65/1: 37-52.

MUSGRAVE, J. 1990.

“Dust and Damn’d Oblivion: A Study of Cremation in Ancient Greece”, The Annual of the British School at Athens 85: 271-299.

ÖZKAN, T. 1993.

Tenedos Arkaik ve Klasik Nekropolü (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir.

ÖZYİĞİT, Ö. 2003.

“2000–2001 Yılları Phokaia Kazı Çalışmaları”, XXIV. Kazı Sonuçları Toplantısı-2. Ankara: 333-351.

PEMBERTON, E.G. 1981.

“The Attribution of Corinthian Bronzes”, Hesperia 50/2: 101-111.

PFUHL, E./MÖBİUS, H. 1977.

Die Ostgriechischen Grabrelief. Text und Tafel-I. Mainz.

RAVEN-HART, R. 1958.

“The Casting-Technique of Certain Greek Bronzes”, The Journal of Hellenic Studies 78: 87-91.

RICHTER, G.M.A. 1937.

“A Greek Bronze Hydria in the Metropolitan Museum”, American Journal of Archaeology 41/4: 532-538.

RICHTER, G.M.A. 1946.

“A Fourth-Century Bronze Hydria in New York”, American Journal of Archaeology 50/3: 361-367.

RICHTER, G.M.A, 1967.

A Handbook of Greek Art. London.

SEEHER, J. 1993.

“Tarih Öncesi Çağlarda Ölüm ve Gömü”, Arkeoloji ve Sanat 59: 9-15.

SMITH, R.R.R. 2013.

Hellenistik Heykel (Çev. A. Yoltar-Yıldırım). İstanbul.

SOWDER, A. A. 2009.

Greek Bronze Hydriai (Emory Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atlanta.

STIBBE, C. M. 1992.

“Archaic Bronze Hydriai”, Bulletin antieke beschaving. Annual Papers on Classical Archaeology 67: 1-62.

STUPPERICH, R. 1996a.

“Grabungen in der Nekropole von Assos 1989–1994”, Thetis. Mannheimer Beiträge zur Klassischen Archäologie und Geschichte Griechenlandaund Zyperns 3: 49-70.

STUPPERICH, R. 1996b.

“Vierter Vorbericht über die Grabung in der Westtor-Nekropole von Assos im Sommer 1992”, Ausgrabungen in Assos 1992 (Eds. Ü. Serdaroglu/R. Stupperich). Asia Minor Studien 21: 1-31.

TRENDALL, A. D. 1989.

Red Figure Vases of South Italy and Sicily. New York.

UÇANKUŞ, H.T. 1980.

”Kyme Kurtarma Kazısı Ön Raporu (1979)”, II. Kazı Sonuçları Toplantısı. Ankara: 139-149.

UTILI, F. 1999.

Die Archaisch Nekropolise Von Assos. Asia Minor Studien 31. Bonn.

ÜNLÜ, A./ÖZSAYGI, M. 2007.

“İzmir İli, Aliağa İlçesi, Gümrük Binası Sondaj Kazısı”, XV. Müze Kazıları ve Kurtarma Sempozyumu. Alanya:13-24.

ÜRKMEZ, Ö. 2016.

“Aiolis Kymesi’nden Samurlu 879 Nekropolisi”, Colloquium Anatolicum 15: 156-187.

VIGLAKI-SOFIANOU, M. 2004.

"Γεωμετρική νεκρόπολη αρχαίας Σάμου", ΤΟ ΑΙΓΑΙΟ ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΣΙΔΗΡΟΥ. Πρακτικα του Διεθνούς Συμποσίου (Eds. N. ΧΡ.ΣΤΑΜΠΟΛΙΔΗΣ/Α. ΓΙΑΝΝΙΚΟΥΡΗ). Ρόδος: 189-196.

WATTERSON, B. 2003.

The Gods of Ancient Egypt. London.

YAĞIZ, K. 2012.

Kuzeybatı Anadolu'da MÖ 1.Bin'de Ölü Gömme Gelenekleri (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir.

YALMAN, B. 1993.

Antandros Nekropolisi Kurtarma Kazısı", III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri. Efes: 449-487.

YILDIRIM, Ş./KARAKAŞ, G. 2006.

Museum and Sites. Edirne Müzeleri ve Ören Yerleri. İstanbul.